

Міністерство культури та інформаційної політики України
Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець»
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Хмельницька обласна організація Національної спілки архітекторів України
Кам'янець-Подільська міська організація Національної спілки краєзнавців України

ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО: СУЧАСНІ АСПЕКТИ

*матеріали Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції з міжнародною участю,
м. Кам'янець-Подільський,
15-16 травня 2020 р.*

Кам'янець-Подільський
2020

УДК 351.853:005.745(082)

ББК 79.0я43

П-15

*Рекомендовано до друку Вченою радою Національного історико-архітектурного заповідника
«Кам'янець» (протокол № 2 від 17 липня 2020 р.)*

Рецензенти:

Алексієвець Леся Миколаївна, доктор історичних наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка);

Надтока Олександр Михайлович, кандидат історичних наук, доцент (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Редакційна колегія:

Л. В. Баженов, доктор історичних наук, професор; А. Л. Глушковецький, кандидат історичних наук, доцент; О. М. Завальнюк, доктор історичних наук, професор; О. Б. Комарніцький, доктор історичних наук, доцент (відповідальний редактор); В. В. Пагор, кандидат історичних наук, науковий співробітник (відповідальний секретар); Л. Й. Рудюк, учений секретар НІАЗ «Кам'янець»; О. М. Федьков, доктор історичних наук, професор; В. В. Фенцур, генеральний директор НІАЗ «Кам'янець» (голова редколегії); А. Г. Філінюк, доктор історичних наук, професор

П-15 Пам'яткознавство: сучасні аспекти: матеріали всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції з міжнародною участю, м. Кам'янець-Подільський, 15-16 травня 2020 р. / [редкол.: В. В. Фенцур (гол. ред.), Л. В. Баженов, А. Л. Глушковецький та ін.]. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 120 с.

До збірника увійшли доповіді учасників всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю «Пам'яткознавство: сучасні аспекти», яка відбулася 15-16 травня 2020 р. у м. Кам'янці-Подільському. У виданні показано історичні віхи, історіографію та джерелознавство в пам'яткознавчих дослідженнях, розкрито теорію та практику пам'яткознавства, йдеться про монументальне мистецтво України. Видання адресоване дослідникам, освітянам, держслужбовцям, усім небайдужим до пам'яткоохоронної справи.

УДК 351.853:005.745(082)

ББК 79.0я43

П-15

7. Красуцький М. І., В.С. Прокопчук. Михайло Савенко: час і доля: документальна повість. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І., 2014. 168 с.
8. Ленінському ювілею — гідну зустріч: На сесії міської Ради депутатів трудящих. *Прапор Жовтня*. 1968. 22 листопада. С. 2.
9. Маценко Г. О. Найвищий міст. *Книга рекордів України: Людина і суспільство. У світі науки і техніки*. Тернопіль, 2002. С. 82.
10. Медведовський І. Міська новизна. *Прапор Жовтня*. 1966. 1 січня. С. 3.
11. Мельник В. І поріднилися береги: Репортаж. *Прапор Жовтня*. 1973. 2 листопада. С. 3.
12. Міст — у державній власності: Влада. *Кам'янець-Подільський вісник*. 2004. 15 жовтня. С. 2.
13. Трудова перемога мостобудівників. *Прапор Жовтня*. 1973. 22 серпня. С. 1.
14. Троє під одним мостом. *Подільнин*. 2004. 12 листопада. С. 1.
15. Туристичний путівник. Кам'янець-Подільський. Львів, 2007 . С.242
16. Фотофакт. *Подільнин*. 2005. 4 листопада. С. 2
17. <http://paton.kiev.ua/institut/istoriya/pro-zasnovnika/>
18. <https://ua.discover.net.ua/locations/most-bystraya-lan>

УДК 94(437-25)«1920/1935»

Олександр Кравчук

РЕКОНСТРУКЦІЯ ПРАЗЬКОГО ГРАДУ У 1920-1930-х рр.

У статті розкрито реконструкцію Празького Граду – резиденції президента Чехословацької республіки. Висвітлено роль президента Т. Г. Масарика в організації реконструкції та визначення її спрямованості на перетворення Граду з монархічного символу на резиденцію голови демократичної республіки. Показано головні результати діяльності головного архітектора Граду Й. Плечніка.

Ключові слова: Чехословацька республіка, Прага, Град, Т. Г. Масарик, Й. Плечнік.

Період Першої Чехословацької республіки є особливим в історії такого палацового комплексу у Празі як Град. Саме тоді, за президентства Т. Г. Масарика вперше після декількох століть, Празький замок знову став резиденцією голови держави, був реконструйований і набув сучасного вигляду.

Мета автора – розкрити головні аспекти реконструкції Празького Граду у Першій Чехословацькій республіці.

Празький Град було визначено резиденцією голови держави законом від 20 грудня 1918 р. Але на той час Град не становив єдиного архітектурного ансамблю, мав непривабливий вигляд і не відповідав нормам комфорту того часу [2, р. 314-364]. Президент Т. Г. Масарик не погоджувався з таким станом речей. Він вирішив здійснити реконструкцію резиденції головної особи країни, прагнув перетворити її на «пам'ятник нашої історії, картину нашої старо-нової держави, символ не лише минулого, але й майбутнього. In concreto (Конкретно – авт.): [град] монархічний замінити на град демократичний» [12, с. 167].

Зберегти помітні елементи Граду і на основі єдиної концепції надати його архітектурі гармонійного і функціонального вигляду було складним завданням [8, с. 267]. Для здійснення цих робіт, за словами К. Гута, археолога, який займався розкопками Граду, потрібен був «архітектор, який зумів би в сьогоденні продовжити низку художників минулих століть, не користуючись при цьому їх свободою в самостійній творчості, оскільки сучасні поняття про охорону пам'ятників старовини ретельно опирались щонайменшому порушенню організму» замку [6, с. 5].

У 1920 р. для реконструкції Граду президент запросив словенського архітектора Й. Плечніка, який з поваги до Т. Г. Масарика, вбачаючи у ньому лідера слов'ян, прийняв цю пропозицію [7, с. 50].

Політичний аспект реконструкції Граду викладено у грамоті-дорученні президента Й. Плечніку від 20 квітня 1925 р.: «Сенс цих вимог – зробити з Граду резиденцію демократичного президента. Всі оздоблювальні роботи Граду, зовнішні та внутрішні, повинні бути простими, але мистецьки шляхетними, символізувати ідею палацу незалежності та демократії. У тому самому дусі повинні бути впорядковані найближчі місцевості Граду...» [8, с. 268].

Відновлювальні роботи в Празькому Граді здійснювалися у 1920-1935 рр., для чого виділялося 6 млн. крон [5, с. 26]. Прикметно, що сам архітектор працював без гонорару. Й. Плечнік зустрічався з президентом декілька разів на рік, узгоджував загальні плани реконструкції Граду і його околиць, а також найважливіші деталі. Проекти реконструкції Й. Плечнік готував у Любляні, а в Прагу приїздив влітку і особисто слідкував за перебігом робіт у Граді [8, с. 268].

Перебудова Граду стосувалася зовнішньої архітектури, садів та двору, який був вимощений бруківкою, внутрішнього впорядкування, встановлення тогочасних систем центрального опалення, асенізації. Також у 1921-1924 рр. здійснювалася реконструкція окремих приміщень Нового королівського палацу у президентські апартаменти [8, с. 269].

Під час реконструкції у 1920-1929 рр. відбувалися археологічні розкопки. Зокрема, були виявлені язичницькі поховання, залишки фундаменту старої ротонди Св. Віта Х ст. [5, с. 26]. За розпорядженням Канцелярії президента республіки, у 1924 р. створено Комісію археологічних досліджень із представників влади та наукових установ – Л. Нідерле, А. Стоцького, К. Гута, П. Шамала, під керівництвом якої ґрунтовно досліджено територію Граду [10, с. 449; 6, с. 6]. У цих розкопках брали участь українські емігранти, котрі набули фах археологів – Я. Пастернак та І. Борковський.

У 1922 р. засобами архітектури Й. Плечнік зменшив важливість Матіашевих воріт, як одного з символів Габсбурзької монархії. Тепер тут знаходився офіційний вхід. Перед Матіашевими воротами встановили два високі флагштоки з державними прапорами, вказуючи на міць національних символів Чехословаччини [3, с. 47].

Під час реконструкції, наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр., було збудовано навіс над розкопками базиліки Св. Віта і каплиці Св. Моріца, оздоблено старий королівський палац з Владиславським залом, фонтан Св. Юрія і сходи до Валів. Також були впорядковані сади – «Райський», «На валах», «На бастіоні», де були споруджені альтанки та розбиті тераси між трав'яних «килимів» [8, с. 270].

Й. Плечнік прагнув перетворити замок у більш публічний, що можна трактувати як прояв демократичних настроїв. Для цього архітектор відкрив північний бік саду «На бастіоні», сходи якого ведуть до Оленячого рову, а з рампи – до Порохового мосту [3, с. 45].

Двори і сади Граду Й. Плечнік уявляв як античний форум для народних зібрань. На зв'язок з античними взірцями вказують різноманітні мистецькі засоби (монументальна бруківка різнобарвного каменю, величні сходи в екстер'єрі і інтер'єрі, обеліски, колони з чорного мармуру з іонічними волютами, кам'яні стовпи, балюстради і навіси) [8, с. 270].

Також були реконструйовані північний фасад Іспанського залу (1923-1925 рр.); колонна зала Бельв'ю (1924-1925 рр.). Крім того, Й. Плечнік спроектував упорядкування околиць Граду (1921, 1935 рр.). Серед зведених споруд був розплідник у верхній частині Оленячого рову. У ньому утримувалися ведмеді, подаровані Т. Г. Масарику легіонерами, які воювали в Росії [11, с. 165].

На середину 30-х рр. Й. Плечнік вважав виконані роботи завершеними. Архітектору вдалось одночасно надати замку зовнішньої єдності та підкреслити неоднорідність стилю, чим він витончено вказував на різноманітність регіонів нової держави [4, с. 91]. Неокласичні елементи повинні були символізувати грецько-римські джерела демократії. Мета, поставлена Т. Г. Масариком, була досягнута. Град набув строгого вигляду, без будь-якої помпезності, який межував з аскетизмом, який поділяли Т. Г. Масарик і Й. Плечнік [8, с. 271].

Зауважимо, що одночасно розпочалося відновлення галереї Празького замку. Президент хотів символічно нагадати гостям Граду традиційно високий рівень чеської культури. За його ініціативою Канцелярія президента республіки почала купувати мистецькі твори, насамперед – чеського бароко і митців ХІХ-ХХ ст., яких до цього у Граді було небагато. У 1930 р. на придбання полотен для головної резиденції президента було виділено кошти із 20 мільйонного «фонду Масарика» [1].

Під час реконструкції завершилося будівництво чудового пам'ятника готичної архітектури в Граді – собору Св. Віта, закладеного ще в 1344 р. У ХІV-ХV ст. була збудована східна частина собору. У ХІХ ст. національні діячі розглядали завершення будівництва собору як символ відродження чеської нації. У 1859 р. було створено «Товариство по завершенню будівництва собору Св. Віта», яке у 1899-1933 рр. очолював архітектор К. Гілберт [4, с. 83; 8, с. 271]. Вітражі в соборі Св. Віта створювали відомі чеські художники епохи модерну – Ф. Кісела, А. Муха, К. Сволінський, М. Швабінський. Колони були декоровані фресками гербів земель Чехословацької республіки: Богемії, Моравії, Сілезії, Словаччини та Підкарпатської Русі. Відкриття храму відбулося 28 вересня 1929 р., у день тисячоріччя пам'яті небесного захисника чеських земель Св. Вацлава, що відзначалося на державному рівні [9, с. 95-96; 8, с. 271].

Пражський Град (сучасне фото)

Таким чином, у 1920-х-1930-х рр. відбулася реконструкція Пражського Граду. Він був перетворений з монархічного символу на резиденцію голови демократичної республіки та історичну пам'ятку, відкрити для громадськості, що є прикладом утвердження політичної мети засобами культури.

Джерела та література

1. Alice Masarykova [Електроний ресурс]. URL: <http://www.kulturanahrade.cz/cs/vystavy/program/program/alice-masarykova-18791966-a-podpora-umeni-595.shtml>; Historie Obrazárny Pražského hradu [Електроний ресурс]. URL: www.hrad.cz/cs/prazsky-hrad/obrazarna-prazskeho-hradu.shtml
2. Demetz, P. Prague in Black and Gold: Scenes from the Life of a European City. New York: Hill and Wang, 1997. 411 p.
3. Jože Plečnik: his architecture in Prague for freedom and a new democracy by Tamim El Haje, B.Arch. A thesis in architecture. Submitted to the Graduate Faculty of Texas Tech University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of master of architecture. 2000. 137 s.
4. Бертон Р. Прага: история города. Москва: Эксмо; Спб.: Мидгард, 2008. 384 с.
5. Георгиевская Е. Б. Прага. Москва: Искусство, 1967. 192 с.
6. Гут К. Пражский кремль. Прага: Орбис, 1945. 19 с.
7. Кармоди О., Костылева Е., Ширяев А. Прага. Путеводитель «Афиши». Москва, 2002.
8. Кравчук О. М. Пражський Град за президентства Т. Г. Масарика. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*. Серія: Історія. Вип. 24. 36. наук. пр. Вінниця, 2016. С. 265-273.
9. Маца И. Архитектура Чехословакии. Исторический очерк. Москва: Гос. изд-во лит. по строительству, архитектуре и строительным материалам, 1959. 304 с.
10. Романюк Т. Наукова діяльність Івана Борковського в Чехословаччині. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2008. Вип. 12. С. 448-453.
11. Сергиенко Ю. В. Прага. Москва; Вече, 2006. 224 с.
12. Чапек К. Бесіди з Томашем Масариком. Львів: Астролябія, 2010. 464 с.